

ПЕРЕДУМОВИ ВІДТВОРЕННЯ АГРАРІЯ В УКРАЇНІ

Викладені основні передумови відтворення аграрного виробника в Україні з урахуванням досвіду розвинутих країн. Розроблена концепція пріоритету ціни сільськогосподарської праці в сукупному суспільному виробництві.

Суттєвим недоліком систем господарювання є монополізм колишньої і сучасної владування, який йде всупереч

об'єктивній природі різноманіття біологічного та економічного життя, викликаючи негативні явища стагнацій та криз.

Якраз монополізм суспільної власності, незважаючи на часті ін'єкції сільському господарству, посадили аграрний сектор економіки в народногосподарському комплексі на тверде останнє місце, навіть всупереч глузду, коли від провідної і відсталого галузі матеріального виробництва надходило в казну понад 30% всіх суспільних доходів.

Показово найнижчі ціни на всі продовольчі товари та харчові продукти і майже безкоштовний (даремний) хліб знецінювали селянську працю. Отже, економічне та суспільне гноблення селянства і в далекому минулому, і в період найбільшого його піднесення (на кінець 60-х років) тривало.

З усіх вузлових проблем сьогодення найбільшої гостроти набуває пріоритет селянської праці.

Верховна Рада та Уряд країни в останні роки вживають заходи по розвитку плюралістичних форм господарювання на основі реформування власності. Однак помітних зрушень в економічному житті села поки що не спостерігається.

За своєю об'єктивною природою, у зв'язку з сезонністю виробництва сільське господарство не в змозі оперативного застосовувати механізм підвищення цін для підтримання паритету і належної конкурентоспроможності щодо інших галузей виробництва чи сфери обслуговування, а тому в шаленій

гонитві цін до фінішу завжди відставатиме.

До описаної загальної картини нинішнього життя села слід додати небезпечне старіння його робочої сили. Навіть в благополучних регіонах (Київська область) середній вік сільськогосподарського працівника складає 50 років, запас резерву трудових ресурсів може вичерпатися протягом найближчих років. В окремих районах, територія яких зазнала радіаційного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС, склався негативний баланс народжуваності. Наприклад, у Коростенському районі Житомирської області цей баланс щорічно складає близько мінус 339 чоловік.

У такому ж положенні знаходиться і сільськогосподарська інтелігенція. Незабезпеченість житлом, низькі заробітки, ненормована праця – основні причини міграції сільських спеціалістів і керівників.

Створення однакових стартових можливостей виробництва для різних галузей, яке проводиться Кабінетом Міністрів України з початку року, може лише забезпечити на короткий проміжок часу деякий цінний паритет, а далі знову сільське господарство, в силу сезонності виробництва, займатиме останні позиції.

Селянину конче необхідно забезпечити рівень заробітку в таких розмірах, які дозволили б йому створити необхідні для нормальної

життєдіяльності економічні, соціальні, побутові та культурні умови. Це і становить основну передумову відтворення селянства.

Еволюційний розвиток світової цивілізації переконливо свідчить, що високі досягнення в економіці є похідними від пріоритету селянської праці у загальній системі національного виробництва, а вся система державного регулювання ринку зводиться до забезпечення та підтримки цього пріоритету.

Варто нагадати, що США щорічно дотують фермерів у сумі понад 27 млрд. доларів. Китай, надаючи найбільшого значення аграрному виробництву, успішно минає кризові явища. Білорусь, першою з-поміж інших країн СНД, почала нарощувати національне виробництво завдяки стабілізації та комплексному забезпеченню діяльності аграрного сектора економіки.

Тому в сучасний період для здолання кризової ситуації конче необхідні науково обґрунтовані орієнтири, які б вірно визначали першоджерела і витоки позитивного руху.

З методологічної точки зору, необхідний новий концептуальний підхід до регулювання ринкової економіки на основі дії об'єктивних економічних та соціальних законів у досі невідомій світовій посткомуністичній системі.

В цьому ринковому світі регулювання економіки здійснюється через механізм

створення пріоритету ринку продовольства. Особливо важливе це усвідомлення для здолання глибокої кризової ситуації, в якій перебуває нині економіка України. На жаль, Уряд України використовує хибну орієнтацію лібералізованої, монетарної моделі ринкової макроекономіки, яка передбачає мінімальне втручання держави в управління виробництвом і яка найбільш придатна для високого стану саморегуляції вільного ринку і зовсім не адаптується з перехідним періодом і встановленням ефективних ринкових відносин.

Насамперед слід відмітити, що пріоритети ринку продовольства є вихідною базою для формування пріоритету ціни сільськогосподарської праці як неодмінної передумови відтворення самого сільськогосподарського працівника. Методологія регулювання ринку продовольчих товарів, а відтак забезпечення відповідного рівня ціни сільськогосподарської праці, ґрунтується на пізнанні та використанні дії законів економічного розвитку суспільства.

В усіх суспільно-економічних формаціях діє закон, згідно першості виробництва харчових продуктів у сфері матеріального виробництва. Весь цивілізований світ використовує цей закон як основний засіб регулювання та динамічного розвитку економіки США, ФРН, Англії, Франції, Італії, Китаю та інших країн високого ступеня

цивілізації.

На жаль, в регіонах колишньої царської Росії і колишнього Радянського Союзу епізодично впроваджувались у життя лише елементи такого регулювання, як ліквідація кріпосного права, Столипінська реформа та частково Продовольча програма.

Серед загальних законів економічного розвитку в нинішній час ігнорується закон першості живої людської праці у створенні додаткової вартості товару і загального достатку суспільства. Саме тепер на Україні, всупереч логіці цього закону, стався перерозподіл матеріального багатства на користь великої кількості посередницьких, комерційних та різноманітних мафіозних структур, в яких переважно зайнята найбільш здорова молода робоча сила, в той час як виробнича частина населення, чисєю працею створюється матеріальний достаток, потерпає від зuboжіння.

З-поміж інших багатьох законів природи людського суспільства слід також звернути увагу на порушення дії закону діалектики "Заперечення заперечення". Під час побудови так званого посткомуністичного суспільства нові теоретики нової демократії заперечують буквально все з колишнього соціалістичного суспільства. На такому фоні критики не залишається жодної світлої плями. А між тим закони діалектики, заперечуючи, вимагають вищого стану розвитку на базі існуючого

укладу, переносючи нові здорові ростки в майбутнє.

Для побудови концепції пріоритету ціни сільськогосподарської праці спочатку необхідно визначити методологічні основи категорії "Ціна сільськогосподарської праці".

Абстрактно-логічний аналіз розпочнемо з визначення суті та змісту виробничого процесу.

Виробничий процес, в найбільш лаконічному та спрощеному вигляді, – це постійна взаємодія людини з навколишнім середовищем. Навколишнє середовище, тобто природа, оточуючий нас світ, місце здійснення виробничого процесу, по суті являє собою виробниче середовище, бо саме існування виробництва неможливе без відтворення робочої сили, засобів виробництва і кінцевих продуктів праці, які складають матеріальні елементи поновленого виробничого середовища. Отже, виробниче середовище об'єктивно відображає відтворювальну діяльність людини.

В той же час середовище проживання людини - виробництво харчових продуктів, забезпеченість житлом, науково - технічне, побутове і медичне забезпечення, задоволення потреб в навчанні, культурі, є не що інше, як потреби нормальної життєдіяльності людини. Як бачимо, в поняттях "виробничий процес", "виробниче середовище" існує тісний глибинний зв'язок. Іншими словами, в природі людської діяльності функціонує економічний закон гармонії потреб і наявності

відповідного виробничого середовища. Суть його полягає в еквівалентній залежності задоволення економічних, соціально-побутових та екологічних потреб людей від усього комплексу виробничого середовища.

У народному епосі цей закон трактується такими словами: "Людина шукає, де краще". За формою цей закон показує об'єктивну необхідність адекватної вартості сукупної праці всієї виробничої популяції певного екологічного регіону і всієї сукупної вартості середовища проживання людей. Схематично напишемо це таким виразом: $ВП \Leftrightarrow ВС$. Деталізуємо праву та ліву частини еквівалентності:

ВП – вартість сукупної праці, тобто сума споживчої вартості продуктів, вироблених в даному екологічному регіоні, яка включає сумарну вартість споживання засобів виробництва, сумарну вартість необхідної праці всіх працівників, сумарну вартість додаткової праці всіх працівників та частину суми додаткової праці (прибутку), яка залишається для накопичення резервів з метою погашення коливання ринкових цін;

ВС – сумарна вартість середовища проживання людей, яка включає сумарні витрати на харчові продукти і споживчі товари, витрати на побудову і експлуатацію житла, на задоволення комунікаційних побутових потреб, на медичне обслуговування, на модернізацію і

придбання нових засобів праці, сумарні витрати на використання науково-технічних засобів, на утримання необхідного екологічного середовища.

Отже, категорія "ціни сільськогосподарської праці" відображає собою вартість всієї сукупної праці виробничого та обслуговуючого (медичне, побутове, культурне, комунальне, екологічне) комплексу певного регіону, яка акумулюється у вартості сукупно виробленого продукту.

Нагадаємо, що вартість сукупного продукту, тобто вартість минулої уречевленої праці (функціонуючого постійного та перемінного капіталу), живої необхідної та додаткової праці, або вартість сукупно виробленої продукції є основним джерелом відтворення сільськогосподарського виробника та основною ланкою регулювання ринкових відносин і забезпечення пріоритету сільськогосподарської праці.

Вартість необхідної праці фундаментує собою оплату праці і є основною матеріальною субстракцією відтворення його робочої сили як здатності до праці, яка створює прибуток.

Необхідно зазначити, що процес виробництва являє собою суму нескінченних процесів споживання робочої сили, засобів виробництва та результатів праці, і в цьому нескінченному ланцюгові зв'язуючою ланкою виступає знову створена вартість і, в самому кінцевому її

виявленні, чистий дохід або прибуток. Прибуток – залишкова від споживання частина чистого продукту, вступаючи у взаємодію з поновленими силами праці, рухає далі безперервний життєдайний процес відтворення, включаючи нові повторення такого процесу.

Отже, цей міцний зв'язок, що повторюється, є основним законом розширеного відтворення. Необхідний для розширеного відтворення матеріальних і соціальних засобів та усього виробничого середовища розмір прибутку визначає граничний критерій ефективності.

В умовах ринкових відносин суттєве значення буде мати нагромадження прибутку, яке змінюється в залежності від ступеня напруженості товарного ринку.

В цій логічній послідовності приходимо до висновку, що механізм регулювання ринку продовольства на основі пріоритету сільськогосподарської праці ґрунтується на підтриманні таких цін на сільськогосподарські товари та послуги, які забезпечували б виробництво розміру прибутку, що дозволяє відтворення робочої сили, засобів праці, всього виробничого середовища, а також певних матеріальних нагромаджень.

Це здійснюється на основі комплексного вивчення та оперативної оцінки виробничих потреб і навколишнього середовища життєдіяльності людей.

У зрівноваженому еколого-

виробничо-соціальному середовищі ціна сукупної праці відповідає умовам середовища проживання. Чим більш розвинута структура виробництва, тим більш досконала і спроможна його інфраструктура, і навпаки – підвищення рівня обслуговування виробництва завжди позитивно впливає на його результати.

Порушення рівноваги, особливо в сторону погіршення соціально-побутової або екологічної сфери завжди призводить до вимог відповідної матеріальної компенсації. Через це цілком виправдано, що на необладнаних тваринницьких фермах чи на місцях з шкідливими умовами праці люди вимагають підвищення заробітної плати або зовсім залишають роботу, часто мігрують в інші регіони, де виробниче середовище більш сприятливе.

Механізм регулювання ринку продовольства на основі забезпечення пріоритету ціни сукупної праці сільськогосподарського працівника будується на підтриманні такої рівності:

$$ЦП = V_{pc} + V_{сп} + I_{крц}, \text{ де}$$

ЦП - необхідний рівень цін на сільськогосподарські товари,

V_{pc} - витрати на відтворення фізичної сили безпосередніх та обслуговуючих працівників аграрного сектора;

$V_{сп}$ - витрати на відтворення виробничого середовища;

$I_{крц}$ - індекс коливання

ринкових цін поперх точки рівноваги (паритету) цін в розмірі приросту ціни на промислові вироби та комерційні послуги для підтримання пріоритету ціни.

Як відомо, в нинішній економічній ситуації в Україні ціна праці дуже низька для того, щоб забезпечити виробника сільськогосподарської продукції прибутком, достатнім для відтворення виробничого середовища та протистояння в конкуренції з іншими галузями.

Підвищення державних закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію слід здійснювати шляхом дотацій. Розмір дотування визначається на основі балансу потреб сільськогосподарського виробника

та ціни його праці. Проводити дотування необхідно оперативнo, постійно вивчаючи потреби сільського господарства, рівень їх задоволення та коливання цін в ринковому середовищі.

Кошти для дотування здебільш надходять від державного оподаткування виробництва, прибутку з усіх видів діяльності, особливо з посередницької та комерційної.

Таким чином, слід зазначити, що для здолання глибокої кризової ситуації в Україні в першу чергу слід застосовувати активні економічні і соціальні дії щодо відтворення аграрія, які здійснюються через регулювання ринку продовольства на основі пріоритету ціни сільськогосподарської праці.